

УДК 338.512

Pera M.B.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: СТРАТЕГІЧНИЙ АСПЕКТ

MANAGEMENT COST INTERNATIONAL BUSINESS: STRATEGIC ASPECTS

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено особливості стратегічного управління витратами зовнішньоекономічної діяльності підприємств у сучасних ринкових умовах господарювання. З'ясовано мету стратегічного управління витратами підприємства та переваги стратегічного управління зовнішньоекономічними витратами. Визначено головні особливості витрат зовнішньоекономічних відносин та їх основні класифікації. Запропоновано розширення класифікації витрат зовнішньоекономічної діяльності з метою підвищення їх прогнозованості та контрольованості. Розглянуто обліково-аналітичну модель інформаційного забезпечення процесу управління витратами зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, витрати, стратегічне управління, ефективність зовнішньоекономічної діяльності, модель інформаційного забезпечення.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы особенности стратегического управления затратами внешнеэкономической деятельности предприятий в современных рыночных условиях хозяйствования. Выяснена цель стратегического управления затратами предприятия и преимущества стратегического управления внешнеэкономическими затратами. Определены главные особенности расходов внешнеэкономических отношений и их основные классификации. Предложено расширение классификации расходов внешнеэкономической деятельности с целью повышения их прогнозируемости и контролируемости. Рассмотрена учетно-аналитическая модель информационного обеспечения процесса управления затратами внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, затраты, стратегическое управление, эффективность внешнеэкономической деятельности, модель информационного обеспечения.

ANNOTATION

In the article the features of strategic cost management International Business in current market conditions. Found out the purpose of strategic cost management company and the benefits of strategic management of foreign economic costs. The basic features of the cost of foreign economic relations and their basic classification. An expansion costs classification of foreign economic activity to improve their predictability and controllability. We consider the accounting and analytical model providing process information management costs of foreign trade.

Keywords: foreign economic activity, costs, strategic management, efficiency of foreign trade, information provision model.

Постановка проблеми У сучасному глобальному середовищі зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) охоплює мікро- та макро- рівні економічних відносин і є одним із ефективних стратегічних напрямів розвитку як економіки країни загалом, так і окремих підприємств. Вихід підприємства на нові зовнішні ринки пов'язаний

не тільки з низкою нових можливостей і переваг, але і з прихованими загрозами, такими як зниження платоспроможності, ефективності діяльності, обмеженість можливостей самофінансування діяльності тощо. Тому управлінські рішення щодо зовнішньоекономічної діяльності мають бути виваженими і вирішувати одночасно два завдання – підвищувати ефективність діяльності і нейтралізувати потенційні загрози. Кожний з цих напрямів пов'язаний з певним рівнем витрат, які є одними з важливих об'єктів управління для системи менеджменту підприємства, тому у сучасних умовах жорсткої конкуренції особливо актуальним є питання ефективного управління для мінімізації витрат, оптимізації їхньої структури, вивільнення, скорочення непродуктивних витрат. Звичайно, сучасний стан економіки України, висока ризикованість ЗЕ операцій, політична нестабільність загалом значно ускладнюють процеси управління, тому стратегічне мислення та управління витратами ЗЕД потребує розробки надійних та ефективних інструментів і методів. Отже, в умовах постійного зростання зовнішньоекономічних зв'язків в економіці країни підвищується актуальність стратегічного управління зовнішньоекономічними витратами суб'єктів господарювання, зумовлена потребами у розробці надійної методики та ефективного інструментарію для здійснення ефективного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій За останні десятиліття напрацьована значна кількість підходів щодо визначення поняття «витрати», що відображено у працях С.Ф. Голова, В.П. Завгороднього, Т.П. Карпової, Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелова, Ю.С. Цал-Цалка, О.Є. Кузьміна, О.Г. Мельника, а також у роботах зарубіжних науковців П. Беаміша, А. Морісона, Ф. Розенцвейга, Д. Белла, М. Мінора. Особливостям процесу управління витратами експортної діяльності присвячено роботи О.М. Вакульчика, Н.О. Вацик, Б.Д. Гаврилишина, Я.С. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій, А.С. Філіпенко. Окремо досліджувалися питання стратегічного управління вітчизняними підприємствами, у тому числі і стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю, у роботах А.Е. Воронкової, І.І. Дахна, Ю.Г. Козака, О.М. Ястремської. Дослідженням у сфері стратегічного

управління витратами підприємства присвячені праці Т. Адаменко, В. Говіндараджана, Т. Дроздова, Г. Краюхіна, В. Кусатрьова, В. Лебедева, Г. Партина, Дж. Шанка, В. Шульги.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Водночас недостатньо розкрито питання щодо визначення стратегічної сутності, витрат ЗЕД, їхнього складу, порядку визначення та формування в інформаційній системі підприємства.

Мета статті полягає у висвітленні економічної сутності витрат зовнішньоекономічної діяльності підприємства, визначенні їх особливостей та класифікації для стратегічного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження Однією з головних цілей підприємства є максимізація доходу за всіма напрямками діяльності. Досягнення цієї мети пов'язане не тільки з ефективною організацією процесу закупівлі, виробництва та реалізації товарів, робіт та послуг, але й із процесом ретельного планування і контролю витрат на здійснення цих операцій. Стратегічне управління витратами створює передумови для використання наявних у підприємства конкурентних переваг та створення нових можливостей. Отже, запровадження системи стратегічного управління витратами ЗЕД є запорукою підвищення конкурентоспроможності підприємства на зовнішніх ринках.

Сучасна облікова система не передбачає виокремлення витрат ЗЕД. Відповідно до Н(С)БО 1 витрати являють собою «зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення власного капіталу» [1], а їх відображення в обліку відповідно до П(С)БО 16 [2] відбувається «одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань». П(С)БО 16 також окреслює склад витрат, загальний порядок формування собівартості та розподілу непрямих витрат, але окремих рекомендацій щодо обліку витрат ЗЕД із детальним розробленням їх структури та класифікації у нормативній літературі не існує.

Водночас відсутність детальних інформаційно – облікових даних про склад, структуру саме витрат, пов'язаних із ЗЕД, ускладнює визначення розміру прибутку, який отримано в результаті здійснення ЗЕД, унеможливорює аналіз ефективності діяльності підприємства у сфері ЗЕД та окремих видів його продукції (товарів, послуг) на певних ринках, а це приводить до прийняття хибних управлінських рішень, наслідки яких можуть бути фатальними для розвитку підприємства. Таким чином, розглядаючи ефективність управлінських рішень у двох аспектах – цільовому та витратному, необхідно формувати таку систему стратегічного управління, завдяки якій стане можливим планування, прогнозування, оптимізація та контроль витрат у довгостроковій перспективі з метою реалізації стратегічних цілей підприємства, частиною якої стане сфера ЗЕД. Стратегічне управління витратами, метою якого є довгострокове забезпечення економічної ефективності підприємства за умови дії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на рівень та поведінку витрат, являє собою багату-ступеневий процес, перший етап якого передбачає формування складу та переліку витрат як об'єкта управління.

Підходи щодо класифікації витрат ЗЕД визначаються саме специфікою цієї діяльності. Так, наприклад, зовнішньоекономічна діяльність пов'язана із значним ступенем політичного та економічного ризику, необхідністю врахувати норми і вимоги міжнародного законодавства під час переходу прав власності, здійснювати митні оформлення товарів, проводити операції з іноземною валютою, враховувати особливості та переваги смаків зовнішніх споживачів, тенденції розвитку ринків тощо. А це, звичайно, пов'язано з появою низки додаткових видів витрат та необхідністю їх упорядкування, аналізу і контролю.

Окремі спроби щодо розмежування витрат на ЗЕД проводилися вітчизняними та закор-

Таблиця 1

Класифікація витрат зовнішньоекономічної діяльності

Класифікаційна ознака	Види витрат
За елементами витрат	Витрати на оплату праці, витрати на використання виробничих факторів, фінансові витрати
За статтями витрат	Матеріальні витрати, витрати на оплату праці, накладні витрати
За видами діяльності	Експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт
За стадіями договірної процесу	Витрати на підготовку та укладання договору, витрати на реалізацію договору
За функціональними сферами	Постачання, виробництво, збут
За центрами відповідальності	Центри доходів, витрат, прибутку, інвестицій
За ступенем контролю	Контрольовані, неконтрольовані
За учасниками бізнес-процесу (місцями виникнення)	Постачальники, підрозділи підприємства, споживачі
За можливістю прогнозування	Прогнозовані; непрогнозовані
За відношенням до об'єкту обліку	Прямі і непрямі
За відношенням до ризику	Витрати на компенсацію ризикових подій, втрати доходу від ризикових подій

Джерело: складено автором на основі [2, 3, 6, 7]

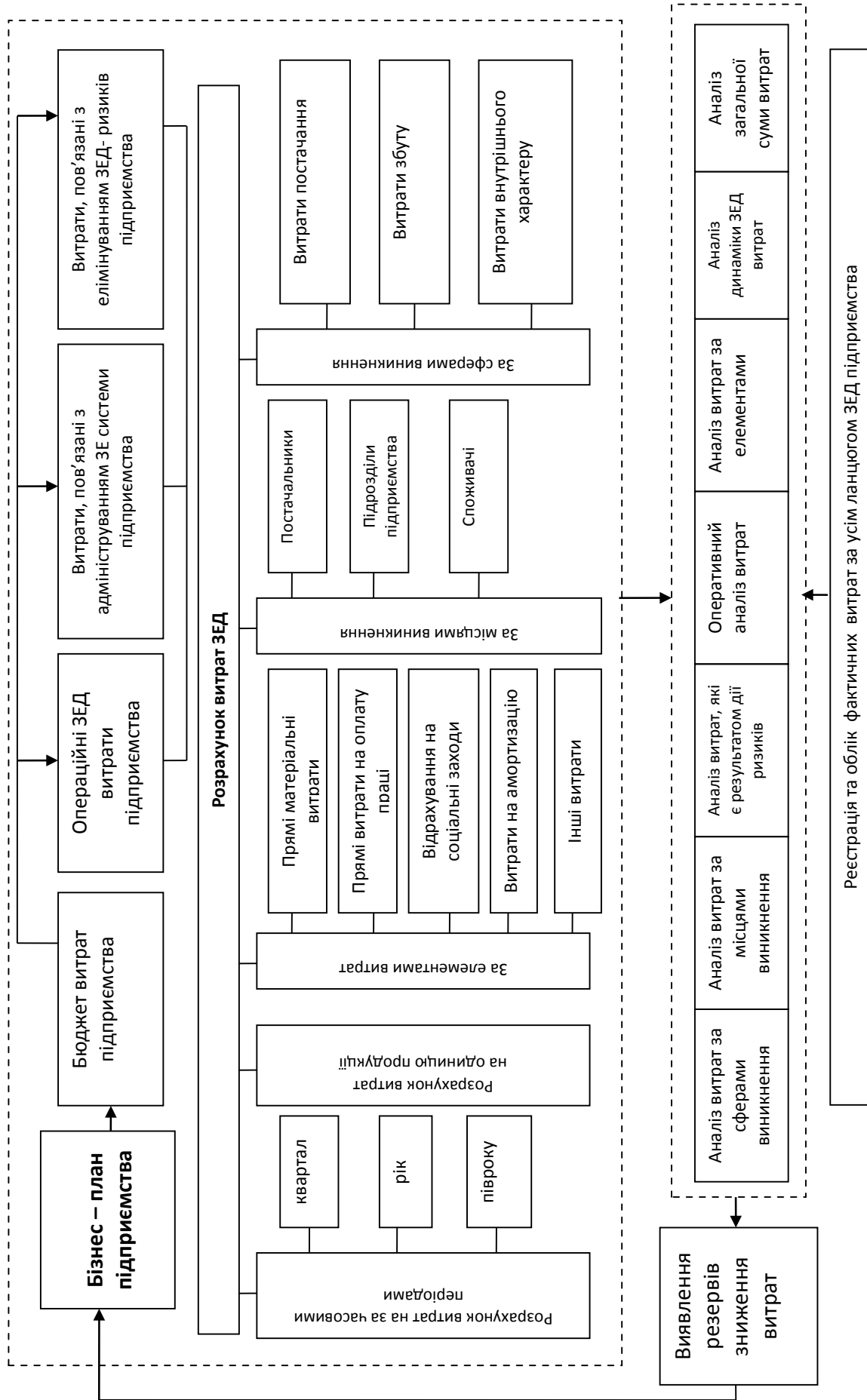

Рис. 1. Обліково-аналітична модель інформаційного забезпечення процесу управління витратами ЗЕД підприємства (складено автором)

донними науковцями як у контексті побудови системи показників оцінки ЗЕД, так і в процесі управління окремими видами ЗЕД. Так, наприклад, Н.О. Вацик розглядає поняття «витрати на експортну діяльність» та «витрати, пов'язані з експортом» і детально досліджує характеристику витрат на експортну діяльність [3]. О.М. Вакульчик і Д.П. Дубицький, узагальнивши погляди щодо методики аналізу ЗЕД, запропонували три групи показників, такі як показники ефективності експорту; показники ефективності імпорту; показники ефективності ЗЕД, що передбачає окремий облік витрат на експорт та імпорт [4]. Складники обліково-аналітичного забезпечення ЗЕД фармацевтичних підприємств розглядалися у попередніх роботах [5], але більшу частину уваги акцентовано на поточному управлінні витратами ЗЕД.

Отже, класифікація витрат ЗЕД для цілей управління являє собою досить розвинену систему, яка за умови відповідного та своєчасного інформаційного наповнення дасть можливість ефективно отримувати та аналізувати інформацію про витрати ЗЕД.

Однак фактично відсутні інструменти, за допомогою яких можна вирішувати питання щодо визначення складу та порядку прогнозування витрат ЗЕД з урахуванням неминучого факту наявності певного ступеня ризику, що існує незалежно від виду договору, контрагента або країни для співпраці. А ціллю стратегічного управління є саме оптимізація витрат за умови підвищення ефективності діяльності у довгостроковій перспективі. Тобто стратегічне управління витратами ЗЕД має превентивний характер і починатися ще до підписання ЗЕ угоди. Тому ми вважаємо, що класифікацію витрат ЗЕД необхідно доповнити поділом витрат за трьома категоріями, такими як

- 1) витрати, пов'язані безпосередньо з виготовленням (закупівлею) товарів (робіт, послуг);
- 2) витрати, пов'язані зі здійсненням зовнішньоекономічних операцій;
- 3) витрати пов'язані з ризиками ЗЕД.

Отже, склад витрат першої групи відповідає витратам, які регулюються П(С)БО 16 та становлять собівартість продукції (товарів, послуг). Склад цих витрат визначається специфікою продукту (товарів, послуг) і найчастіше є митною вартістю. Друга група являє собою витрати, безпосередньо пов'язані із процесом реалізації ЗЕ операцій, які можливо формувати за етапами реалізації зовнішньоекономічного договору або залежно від виду продукції (товару, послуг). На попередніх етапах до складу цих витрат можуть входити витрати на дослідження ринку (маркетингові витрати), витрати на юридичні послуги, представницькі витрати, транспортні витрати, експлуатаційні витрати та ін. Третя група витрат пов'язана з необхідністю оцінювати вірогідність настання ризикових подій, пов'язаних із реалізацією ЗЕ операцій та

необхідністю оцінювати витрати на компенсацію (ліквідацію) наслідків ризикових подій або оцінювати розмір втрат потенційно можливих доходів. Ця група витрат найбільш складна з погляду оцінки та обліку, проте завдяки формуванню таких витрат стає можливою повна оцінка витрат ЗЕД та їх аналіз до початку реалізації ЗЕ угоди.

На відміну від існуючих, запропонована класифікація розширить можливість формування інформації щодо альтернативної оцінки вартості процесу ЗЕД підприємства і на основі цього дасть змогу визначати прийнятний ризиковий профіль кожного з договорів ЗЕД.

Крім збору інформації, має відбуватися її постійна обробка та аналіз, що пропонується організувати за схемою (рис. 1).

Отже, стратегічно орієнтована система обліку містить два компоненти, такі як регулярне стратегічне управління (передбачає набір класичних процедур аналізу, формування рішення, впровадження, оцінювання, контролю), та стратегічне управління в реальному масштабі часу (екстрене реагування на зміни у внутрішньому або зовнішньому середовищі для уточнення стратегії).

Отже, на нашу думку, сьогодні роль облікової стратегічної системи полягає в інтеграції різних елементів та складників системи управління підприємством, побудові зворотного зв'язку між внутрішнім та зовнішнім середовищем, накопиченні й обробці інформації, яку неможливо отримати в рамках традиційної обліково-аналітичної системи, забезпеченні інформацією не тільки зовнішніх користувачів, але й менеджменту підприємства для формування і прийняття управлінських рішень. Таким чином, розвиток системи стратегічного управлінського обліку пов'язаний з тим, що постійно зростає потреба в інформації, яка характеризує потенційний вплив чинників зовнішнього середовища на реалізацію стратегії підприємства.

Проведене дослідження методичних засад організації системи стратегічного управлінського обліку має посприяти активному практичному впровадженню цієї системи на вітчизняних підприємствах.

Висновки. Для кожного підприємства, залученого у зовнішньоекономічну діяльність, незалежно від сфери діяльності постає питання визначення та прогнозування витрат на здійснення цієї діяльності. Достовірне знання усіх складників витрат на ЗЕД та їх найточніший розрахунок під час розроблення плану діяльності свідчитиме про доцільність здійснення зовнішньоекономічних операцій як загалом, так і за умов різних методів виходу на зовнішні ринки. Стратегічне управління витратами займає одне із ключових місць у системі управління діяльністю підприємства. Саме завдяки йому стає можливим у мінливих кризових умовах мати реальні інструменти змін та керувати власним потенціалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від 31.12.1999 р. № 318 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
3. Вацик Н.О. Витрати на експортну діяльність: сутність, склад та загальна характеристика [Електронний ресурс] / Н.О. Вацик – Режим доступу до ресурсу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2012_1/068-074.pdf.
4. Вакульчик О.М. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства / О.М. Вакульчик, Д.П. Дубицький. // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. – 2012. – № 2. – С. 75–82.
5. Зборовська О.М. Логістичний механізм зовнішньоекономічної діяльності фармацевтичних підприємств: монографія / О.М. Зборовська, Н.С. Клунко, М.В. Рета. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. – 284 с.
6. Колісник Г.М. Сутність системи стратегічного управління витратами підприємницьких структур в умовах конкуренції / Г.М. Колісник // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.16 – С. 227–239.
7. Костецька Н. Стратегічне управління витратами хлібопекарських підприємств / Н. Костецька // Галицький економічний вісник — Тернопіль: ТНТУ, 2014. – Том 44. – № 1. – С. 138–145.